CONCEPȚIA LINGVISTICĂ A LUI G. IVĂNESCU

CARMEN-GABRIELA PAMFIL*

1. Opera lingvistică a lui G. Ivănescu se distinge, în primul rând, prin originalitatea ideilor[1], care şochează uneori, fapt ce a provocat o oarecare reticență în adoptarea lor. Apoi, prin vastitatea preocupărilor sub aspectul obiectelor cercetate şi, mai cu seamă, prin complexitatea doctrinei care pune laolaltă şi sintetizează ceea ce lingvistica din toate timpurile şi de pretutindeni a creat mai valoros, făcând adesea dificilă înțelegerea pentru cititorul ale cărui cunoştințe sunt astăzi, prin forța lucrurilor, limitate, căci savantul ieşean se înscrie în seria erudiților de vocație renascentistă, întârziat într-o lume dominată de specializări stricte şi de analize schematice.

Se ştie, G. Ivănescu aparține Şcolii lingvistice ieşene, creată de A. Philippide, al cărui elev a fost şi al cărui principal discipol şi exeget a devenit. Dar, dacă Philippide şi-a fondat doctrina pe baza unor direcții şi curente convergente şi complementare din secolul al XIX-lea (pozitivism, naturalism, etnopsihologism, materialism, neogramaticism etc.), Ivănescu, pentru edificarea doctrinei sale, a reținut, pe lângă principiile acestora, şi concepții opuse, divergente, aparținând idealismului şi structuralismelor din secolul al XX-lea. Filonul unificator îl constituie atenția acordată, în cercetarea limbajului, omului fizic şi spiritual, cu întreaga lui realitate internă şi externă, ceea ce face din cercetătorul ieşean un antropologist autentic şi, în acelaşi timp, un lingvist realist, cum îi plăcea să se considere.

În aceste condiții, concepția sa este eclectică: substanțialistă (materialistă)[2] şi deterministă (cauzalistă) în cercetarea evoluției, mai ales fonetice[3], a limbii graiurilor, provocată de acțiunea bazei de articulație (sau articulatorii) şi a bazei psihologice (sau spirituale) a vorbitorilor, stimulate mai mult sau mai puțin de factori socio-economici; este însă idealistă când studiază limbile de cultură, prin

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide", Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] I s-a reproşat (Iorgu Iordan) chiar un anumit exces de originalitate.

[2] Ivănescu nu a împărtăşit ideile materialismului vulgar, promovat în secolul al XIX-lea, care reducea întreaga realitate, inclusiv conştiința, la materie, psihologismul la fiziologic, socialul la biologic (vezi Simenschy, Ivănescu 1981: 47).

[3] Potrivit lingviştilor ieşeni Philippide şi Ivănescu, schimbările lingvistice se petrec mai întâi în latura materială a limbii şi apoi la nivel funcțional.

ALIL, t. LIII, 2013, Bucureşti, p. 285–298

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

adoptarea unui punct de vedere finalist, determinismul şi cauzalitatea fiind aici anulate; este logicist-tradiţionalistă când analizează morfosintactica; este, apoi, structuralistă *sui-generis* când admite, pe lângă sistemul lingvistic, un structuralism mentalist în morfosintaxă şi un structuralism articulatoriu în fonetică, deşi sistemul articulatoriu este exterior limbii şi aparţine naturii, căreia Ivănescu nu-i contestă însă posibilitatea de a crea sisteme (Ivănescu 1980: 13).

Dar eclectismul doctrinei ivănesciene este unul special, identificabil adesea numai cu ajutorul trimiterilor bibliografice; căci, printr-un proces de reelaborare, autorul, reinterpretând faptele, regândind şi reformulând sau nuanţând soluţiile anterioare, restabilind conexiuni neaşteptate, redefinind conceptele uzuale, se îndepărtează, până la anulare, de sursele originare, creând puncte de vedere originale, chiar personale, în legătură cu problemele cercetate.

Ori de câte ori a avut ocazia, Ivănescu a recunoscut – ca o virtute intelectuală generatoare de continuitate, condiţie a perenităţii marilor idei – dependenţa concepţiei sale, până la identitate în unele privinţe, faţă de doctrina magistrului său, A. Philippide, mai cu seamă, dar şi faţă de celelalte modele conceptuale pe care şi-a structurat gândirea. „Concepţia mea despre limbaj în general pleacă din tradiţia lingvistică românească, anume din cea creată de A. Philippide, iar cea despre latina populară, limbile romanice şi limbile indoeuropene de la concepţii adesea respinse de lingvişti contemporani structuralişti şi generalişti, ca cea a lui G. Devoto despre latina populară, cea a lui H. Hirt despre originile morfomelor indoeuropene etc., cele ale lui G. Ibrăileanu şi A. Philippide despre originile limbii literare române, cea a lui J. Vendryes despre limba poetică etc." (*Prefaţă*, în Ivănescu 1983a: 6).

Principalele domenii lingvistice în care a profesat G. Ivănescu au fost: lingvistica românească (cu toate disciplinele ei: fonetică, morfosintaxă, descriptivă şi evolutivă, lexicologie, istoria limbii populare şi a limbii literare, dialectologie etc.), apoi lingvistica romanică (studiul limbilor romanice occidentale), lingvistica generală, indo-europenistica, germanistica şi slavistica.

Aşadar, concepţia lingvistică a lui G. Ivănescu este foarte complexă, chiar complicată[4], cu explicaţii arborescente, cu numeroase nuanţe subtile, greu perceptibile mai ales pentru cititorul grăbit. Pentru a evita o prezentare prea stufoasă, am reţinut din fondul de idei originale numai două probleme lingvistice majore, esenţiale, ale căror soluţii sunt definitorii pentru doctrina lingvistului ieşean, în sensul şi în jurul cărora se înscriu cele mai multe din contribuţiile sale; prima se referă *la natura dual㠓 (fizică şi spirituală) a limbajului* şi la tratarea dihotomică a limbii; a doua, la *natura şi cauzele schimbărilor lingvistice*, în special fonetice.

În vederea redactării acestei comunicări, am avut în vedere nu numai lucrările tipărite ale savantului, ci şi câteva texte inedite, descoperite în arhiva *G. Ivănescu*,

[4] Într-o notă ms. (a. 1938), aflată la Biblioteca Filialei din Iaşi a Academiei Române, Ivănescu justifica astfel demersul său ştiinţific încărcat, greoi: „Ceea ce facem noi nu e o complicaţie de dragul complicaţiei, ci din dorinţa de a explica lucrurile. Lumea e mai complicată decât credem noi obişnuit".

aflată la Biblioteca Filialei din Iaşi a Academiei Române, între care deosebit de interesante sunt cele intitulate *Naturalism şi idealism în lingvistică* (ms. nr. 60) şi *Natura şi cauza schimbărilor fonetice* (ms. nr. 34/1)[5].

2. Simplificând mult lucrurile, se poate afirma că viziunea lui G. Ivănescu asupra fenomenelor lingvistice amintite (natura dual㠓 a limbajului şi natura şi cauzele schimbărilor lingvistice), s-a fondat pe: 1) ideile materialiste, deterministe şi antropologiste ale lui A. Philippide; 2) idealismul promovat de B. Croce şi K. Vossler; 3) sociologismul Şcolii lingvistice franceze, iniţiate de A. Meillet.

Este cunoscut că personalitatea lui A. Philippide a produs asupra lui Ivănescu o adevărată fascinaţie a modelului, încă din studenţie. Convingerea lui, întărită pe măsură ce aprofunda problemele fundamentale ale lingvisticii, era că Philippide, „unul din marii lingvişti ai lumii" (Ivănescu 1983b: 87), a realizat „una din cele mai valoroase teorii despre limbaj din câte au fost create de-a lungul timpurilor" (Ivănescu 1984: XXVI), „cea mai realistă teorie din secolul nostru" (*ibidem*: XLI). După studiile din Franţa şi Italia, Ivănescu a înţeles că determinismul lui Philippide (care susţinea dependenţa limbii de organele articulatorii, chestiune despre care vom vorbi mai departe) „nu era valabil decât pentru o parte din manifestările spiritului uman, anume pentru graiurile populare şi pentru formele populare de cultură, şi că idealismul filozofic, cu toate erorile lui, a dovedit că o parte din spirit se comportă cu totul altfel decât natura" (*Răspunsul profesorului G. Ivănescu*, în Ivănescu 1983b: 89). Astfel, el a constatat că lingvistica lui Vossler – contestată de Philippide (1928: 256–301) – era corectă, dar că se aplica numai limbilor de cultură. Ceea ce Vossler, Gentile, Bertoni şi alţi idealişti „socoteau valabil pentru toate formele de limbaj era valabil de fapt numai pentru limbile literare". Şi conchide: „Mi-am dat seama imediat că era necesară o modificare, o transformare a lingvisticii create de ei, limitând-o la limbile literare" (*Răspunsul profesorului G. Ivănescu*, în Ivănescu 1983b: 89). Ivănescu a constatat atunci că „deosebirea fundamentală între istoria graiurilor populare şi cea a limbilor literare constă în faptul că cele dintâi sânt încă sub influenţa unui factor material, ca baza articulatorie, pe când celelalte anulează determinările impuse de aceasta, menţinând un sistem fonetic care corespunde bazei articulatorii a unui singur dialect sau a unei perioade mai vechi" (Ivănescu 1980: 14; cf. Ivănescu 1972: 5–25). El reuşeşte astfel să pună de acord cele două mari direcţii din lingvistica universală, aparent ireconciliabile, materialismul lingvistic, de tip pozitivist şi naturalist, cultivat în secolul al XIX-lea, pe care şi l-a însuşit din opera lui Philippide, şi idealismul secolului al XX-lea, de sorginte vossleriană.

[5] Dacă manuscrisul din urmă, redactat iniţial în 1937–1938, a beneficiat ulterior de revizuirea autorului, *Naturalism şi idealism în lingvistică* nu conţine un text definitiv, ci numai fragmente, reprezentând, probabil, suportul unor cursuri sau seminarii universitare ţinute în 1938–1939, şi aproximativ o sută de note ample. Ivănescu urma să revadă şi această lucrare în vederea definitivării ei. De altfel, ambele studii „redactate provizoriu sau parţial" erau anunţate ca fiind în pregătire pentru publicare, în broşura bibliografică G. Ivănescu, *Lucrări ştiinţifice*, Iaşi, 1982.

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

Prin separare şi tratare distinctă, cele două varietăţi lingvistice (graiul şi limba literară) devin obiectul a două lingvistici dihotomice: *lingvistica limbilor populare – lingvistica limbilor literare*, diverse ca origini, principii şi metode.

Ivănescu ţinea mult la această distincţie, care nu s-a impus deocamdată[6]: „Diviziunea aceasta este mai importantă decât toate celelalte, întrucât fiecare din cele două părţi se ocupă cu o categorie completă de realităţi lingvistice, nu cu părţi ale realităţii lingvistice, cum face fonetica, morfologia etc., şi nici cu aspecte, cum face lingvistica statică şi cea evolutivă sau cea generală şi cea specială (romanică, germanică etc., românească, balcanică etc.). Cele două diviziuni sânt, de fapt, două lingvistici separate una de alta, care nu-şi încalcă domeniile. Eu consider această diviziune, precum şi [împărţirea] în generală şi specială ca fiind cele mai importante şi cele dintâi pe care trebuie să le pună lingvistul" (Ivănescu ms. nr. 34/1: 5□6; cf. Ivănescu ms. nr. 60)[7].

Pentru o corectă înţelegere a doctrinei lui G. Ivănescu, se impune dintru început precizarea că la el *natura* şi *spiritul* nu se găsesc în antagonismul obişnuit. Cum vom vedea, intervenţia sau absenţa *voinţei* este hotărâtoare în delimitarea ştiinţelor naturii de cele ale spiritului şi, de aici, în identificarea cauzelor şi, respectiv, a scopurilor în limbă. Astfel, pentru savantul ieşean, *„ştiinţele naturii* vor fi tratate oricând naturalist, dacă nu intervine în materie şi voinţa omenească. Din moment ce intervine această voinţă, nu mai avem numai natură, ci avem şi spirit. Aşa că, ştiinţa despre schimbările materiei este, în acest caz, şi o ştiinţă despre spiritul uman, despre voinţa umană. Iar *ştiinţele spiritului* nu numai că se ocupă cu spiritul, ci ele se ocupă şi cu modificări ale naturii, pe care le impune spiritul" (Ivănescu ms. nr. 34/1). În această situaţie, teoria lui Ivănescu ar include şi *un spirit*, care nu are reflecţie şi voinţă, şi *o natură*, care este modificată de voinţa omului şi care nu se mai supune, aşadar, legilor naturii.

Ivănescu nu respinge categoric ideea lui Vossler de intervenţie a spiritului în mişcările articulatorii, „dar numai la învăţarea limbilor străine" (Ivănescu ms. nr. 34/1), când se produc schimbări de imitaţie, voite şi gândite de vorbitor. La nivelul limbilor populare i se par de neadmis explicaţiile răspândirii inovaţiilor (individuale) prin imitaţie, reproşând susţinătorilor acestora că „mai întâi, ei uită că nu se poate imita decât ceva ce cunoşti bine şi nu întotdeauna populaţiile sânt bilingve", apoi, atrăgând atenţia că adepţii imitaţiei „reduc toate schimbările fonetice la o dublă imitaţie, la acelaşi individ a unui cuvânt după altul, iar la o comunitate a unui individ vorbitor după altul. Rămâne, bineînţeles, un moment iniţial, anterior adică tuturor acestora, şi el e cel al creaţiei i n d i v i d u a l e şi l i b e r e. Dar aici stau tocmai dificultăţile. Această concepţie nici nu mai admite o cauză a schimbării fonetice, ea fiind la individul creator [însuşi] actul spiritual liber. Nu este aici, deci, vorba de o cauză psihică [cum pretindea Vossler]. E vorba că imitarea e un fenomen psihic (care se impune şi în domeniul fiziologic) şi, deci, liber, ca orice act psihic" (Ivănescu ms. nr. 34/1). Imediat, Ivănescu adaugă: „Să nu se creadă că dacă am respins t e o r i a i m i t a ţ i e i unei schimbări de la un popor la altul, am respins şi teoria imitaţiei înăuntrul unei limbi literare sau comune. Nu! Lingvistica idealistă şi lingvistica imitaţiei sânt juste, dar numai pentru unele fapte. Pentru altele, lingvistica naturalistă sau pozitivistă şi cea a apariţiilor independente rămân cele juste" (Ivănescu ms. nr. 34/1). Aşadar, în „starea de natură", omul stă sub influenţa fizicului, a organelor şi deprinderilor articulatorii; în „starea de cultură", vorbitorul acceptă conştient şi voit normele dialectului impus ca limbă literară. De aici rezultă că graiurile populare stau sub semnul cauzalităţii, în vreme ce evoluţia limbii literare este orientată spre anumite finalităţi (scopuri).

În concepţia lui Ivănescu, naturalismul şi idealismul în f o n e t i c ă, în fiziologia articulaţiilor, în acustică şi în psihologia reprezentării sunetelor se reduce, de fapt, la problema i n i ţ i a t i v e i în schimbările fonetice: „Dacă iniţiativa e în articulaţie sântem în naturalism, fiindcă schimbarea este a naturii, nu a spiritului uman. Dacă e în psihic, adică în reprezentări, atunci sântem în idealism lingvistic; atunci schimbarea este acceptată de articulaţie" (Ivănescu ms. nr. 34/1). Implicarea spiritului în natură nu se produce întotdeauna ca efect al voinţei, căci – susţine Ivănescu – „în mod fatal, când admiţi iniţiativa articulaţiilor, admiţi pasivitatea imaginilor şi acceptarea de către spirit a sunetului produs de articulaţie, în vreme ce când admiţi iniţiativa imaginilor, admiţi doar acceptarea schimbării de către ele" (Ivănescu ms. nr. 34/1). Aşadar, nu este suficient să se dovedească originea (iniţiativa psihică) a unor schimbări fonetice pentru a trece în idealism: „Pentru a fi siguri că sântem în idealism – insistă autorul – trebuie să mai vedem [şi] dacă spiritul a făcut cu r e f l e c ţ i e şi v o i n ţ ă schimbarea" (Ivănescu ms. nr. 34/1).

În g r a m a t i c ă, unde avem a face cu fapte psihice, spirituale, lui Ivănescu cercetările i se par „mai delicate". De aceea, acest subcapitol este mult mai restrâns. Şi totuşi, la o întrebare ca „Sânt schimbările sintactice voite? Sau pot fi?", Ivănescu, în 1939, răspundea: „Noi credem că şi gramatica se împarte în două: una naturalistă, a dialectelor, alta idealistă, a limbilor comune şi de civilizaţie" (Ivănescu ms. nr. 60: 8). Mai târziu, în *Curs de sintaxa limbii române moderne* (litografiat), Iaşi, 1947–1948 (varianta reeditată: Ivănescu 2004), profesorul ieşean va dezvolta o teorie gramaticală preponderent logicistă, dar nici aici, nici în studiul *Gramatica şi logica* (Ivănescu 1963–1964) nu va detalia teoria referitoare la naturalismul şi idealismul sintacticii. Anumite discuţii pe această temă se află însă în *Istoria limbii române*, passim.

Distincţia natural – spiritual se manifestă şi în l e x i c. Schimbările de înţeles, fenomene sufleteşti prin excelenţă, pentru a aparţine lingvisticii idealiste, trebuie să fie – după Ivănescu – şi „voite, reflectate, conştiente" (Ivănescu ms. nr. 60: 13). Din această perspectivă, el distinge o lexicologie naturalistă şi una idealistă, în temeiul faptului că „graiurile populare au un lexic moştenit şi împrumutat. Creaţiile de cuvinte în graiurile populare, care-s analogice şi prin

[6] Între puţinii adepţi se află Ileana Oancea, *Lingvistică generală şi comparată. Elemente de filologie romanică*, Timişoara, partea I, 1979, partea a II-a, 1982, passim, şi Ioan Oprea, *Elemente de filozofia limbii*, cap. *Lingvistica limbii populare şi lingvistica limbii literare*, Iaşi, 2006, p. 139–148.

[7] Problema este reluată târziu, în Ivănescu 1972.

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

crearea imediată (reflexe şi onomatopee), sânt inconştiente. Iar împrumutul nu este, probabil, conştient şi voit. El se impune în urma relaţiilor politice, de vecinătate, economice etc., în urma contactului pur şi simplu. Numai de la o limbă de civilizaţie, suprapusă lor, ar putea graiurile împrumuta câteodată voit şi conştient elemente. Dar prin asta se începe o cale care duce la dispariţia dialectelor" (Ivănescu ms. nr. 60: 13). Altfel se petrec lucrurile în limbile literare, unde voinţa, reflecţia, cultura, simţul estetic etc. sunt hotărâtoare – conchide lingvistul ieşean.

3. Pentru orice lingvist român, simpla invocare a *bazei de articulaţie* şi a *bazei psihologice* (sau *spirituale*) trimite cu gândul la doctrina celor doi mari lingvişti ieşeni, A. Philippide şi G. Ivănescu. În concepţia lor, realitatea lingvistică are aceste două baze. În *Originea românilor*, II, definiţia noţiunilor respective sună în felul următor: „acel *fel de a fi* (variat după individe, după rase, după timpuri la acelaş individ, la aceleaş rase) al fiziculuí este *baza de articulaţie*" (Philippide 1928: 294); *baza psihologică* este „firea, feliul de a fi (essentia, ουσία, Wesen, manière d'être) al psihicului, ca intelect şi sentiment" (*ibidem*: 278). Se impune mai întâi precizarea sensului pe care îl are termenul *bază* din doctrina Philippide–Ivănescu. Accepţiunea clară apare într-un articol în care Ivănescu prezintă concepţia lui Philippide, însoţită de propriile observaţii critice şi de câteva lămuriri (Ivănescu 1969: 247; cf. şi Ivănescu 1980: 5; vezi şi Pamfil 2008: 124–139)[8]: „Nous appelons *base* toute réalité qui détermine l'existence d'une autre réalité". Aşadar, baza de articulaţie şi baza psihologică determină existenţa, felul de a fi şi de a deveni al limbii; aceste realităţi se găsesc însă în afara limbii, în om; ele nu aparţin limbajului. După Ivănescu: „le langage n'existe que parce qu'il existe un contenu psychique ou intellectuel, qui doit être communiqué aux autres membres de la collectivité linguistique. Ce contenu psychique ou intellectuel constitue une des bases du langage: *la base psychique et intellectuelle*, l'affectivité, le tempérament, la pensée et la culture... Le contenu n'est pas un élément du langage. Le langage est constitué seulement par les éléments matériaux[9] qui expriment le contenu, qui ont cette fonction d'exprimer un contenu. Ces éléments matériaux s'identifient aux vibrations de l'air, produites par certains mouvements des organes articulatoires et perceptibles par les membres de la communauté linguistique. Mais ces mouvements psycho-physiologiques qui s'intègrent dans l'acte de communication et font donc partie du langage ne sont pas possibles sans l'existence des organes articulatoires, qui constituent une seconde base pour le langage, *la base articulatoire* ou *matérielle*. Elle est constituée par *l'ensemble des habitudes articulatoires innées*, elles-mêmes déterminées, en grande partie, par *la conformation des organes articulatoires*. Cette conformation des organes articulatoires n'est pas la même sur tout le globe, comme l'affirment certains linguistes, mais elle varie d'un

[8] Textul care urmează rezumă prezentarea din acel loc. Cf. şi Pamfil 2007.

[9] Philippide (1928) formulase aceeaşi idee, anume că „limba se alcătuieşte numai din semnele materiale şi din legătura lor asociativă cu diversele sensuri, şi că sensurile rămân în afara limbii, concepţie care îl apropie de L. Bloomfield", cum remarca G. Ivănescu (1984: XXX, cf. şi XXXII).

dialecte à l'autre, d'un peuple à l'autre" (Ivănescu 1969: 247). Din faptul că realitatea lingvistică are *o bază de articulaţie* (sau *articulatorie* ori *de articulare*) şi o *bază psihologică* (sau *spirituală* ori *intelectuală*), ca rezultat al manifestării în limbă a celor două părţi constitutive ale omului, care produc limba, şi anume trupul şi sufletul sau spiritul (vezi Ivănescu 1984: XXXIX), denumite, la rândul lor, *bază de articulaţie* şi, respectiv, *bază psihologică*, în opera lui Ivănescu, ca şi la Philippide, aceste sintagme se întâlnesc în contexte care vizează atât limbile, ca produse ale organelor articulatorii şi ale psihicului uman, cât şi vorbitorii, ca creatori ai limbilor prin acţiunea organelor articulatorii şi a psihicului: *baza de articulaţie* ori *baza psihologică a limbii române* (sau *latine*, *albaneze* etc.) şi *baza de articulaţie* ori *baza psihologică a românilor* (sau *a latinilor*, *albanezilor* etc.). În amândouă situaţiile, bazele articulatorii şi psihologice se raportează la limbă, ca realităţi exterioare acesteia.

Ambele baze, articulatorie şi psihologică, se creează şi evoluează conform unor legi, baza articulatorie după legile fizicii, naturii, iar baza psihologică după legile psihicului. Ele se manifestă în limbă ca ansambluri de elemente coerent structurate (= sisteme), guvernate de reguli şi, în consecinţă, cu evoluţii pe care lingviştii le pot explica şi chiar anticipa.

Organele articulatorii şi psihicul (= spiritul) constituie, aşadar, elementele fără de care, în doctrina Philippide–Ivănescu, nu este posibilă nici formarea şi nici evoluţia limbilor. De aceea, baza de articulaţie şi baza psihologică constituie şi principalele cauze de schimbare a limbilor. Continua adaptare a sistemului fonetic al unei limbi la o bază articulatorie nouă, rezultată prin amestec etnic sau modificată în timp, prin succesiunea generaţiilor, produce schimbări fonetice regulate, formulate de lingvişti ca legi fonetice (vezi Ivănescu 1969: 247–248 şi Ivănescu 1984: XXVIII). Un sunet precum lat. *a* neaccentuat se adaptează la baza articulatorie traco-dacică, de regulă, ca *ă* şi ca *e* la baza articulatorie galică (celtică) datorită conformaţiei diferite a organelor articulatorii ale celor două populaţii, în primul rând. Iată, de pildă, discuţia făcută de Philippide în legătură cu transformarea sunetului *a* latinesc neaccentuat în românescul *ă*, edificatoare pentru modul general de înţelegere a schimbărilor fonetice, determinate de o anumită bază de articulaţie (conformaţia organelor articulatorii şi habitudinile articulatorii ale unor anumiţi vorbitori) şi de fiziologia sunetelor: „Şi dacă *a* neaccentuat [...] s-a schimbat în *ă* în româneşte, cauza este că limba a articulat necontenit altfel pe *a*, dar nu în feliul acela că ar fi deplasat articularea în toate direcţiile împrejurul unui punct, căci atunci timbrul sunetului ar fi rămas aproape acelaş în vorbirea ocazională, şi noţiunea lui *a*, uzul lui ar fi rămas neschimbat, ci în feliul acela că deplasarea articulaţiei s-a făcut în mod constant în aceeaş direcţie, spre palatul moale, aşa că limba, de unde mai înainte articulase aproape în stare de repaos, a ajuns să articuleze cu partea ei posterioară apropiată de palatul moale. Care-i cauza pentru care schimbarea articulaţiei se face în aceeaş direcţie? Despre aceea că sunetul se schimbă pentru că se schimbă articularea lui fizică au gândit şi au scris mulţi [...], dar toţi au înţeles lucrul ca *bază de articulare*, că adecă sunetul se

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

schimbă pentru că organele articulatorii nu mai sânt aceleaş. Faptul acesta însă, că organele articulatorii nu mai sânt aceleaş, baza de articulare explică pentru ce sunetul se schimbă *altfel*, dar nu pentru ce se schimbă el, în general. Ar putea fi baza de articulare oricare, chiar foarte puţin schimbată de cum fusese, şi cu toate acestea sunetul s-ar schimba, şi cu toate acestea organele articulatorii l-ar articula tot schimbat în aceeaş direcţie. Baza de articulare, considerată, pentru a pricepe mai lesne ce vreau să spun, în firea ei mai marcantă, explică, de pildă, pentru ce în limba română *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă*, iar în limba franceză s-a prefăcut în *e*, dar nu explică pentru ce s-a prefăcut în *ă* şi în *e*" (Philippide 1928: 282)[10]. În *Istoria limbii române*, Ivănescu reia discuţia în sensul propus de Philippide, cu noi lămuriri: „Dacă un sunet este *ă* sau este *e*, dacă el este *î* sau este *i*, aceasta se explică prin forma pe care o capătă organele articulatorii în timpul articulării sale. Astfel, la articularea vocalelor *ă* şi *î* este necesară, pe lângă o anumită deschidere a gurii, şi o ridicare a părţii posterioare a limbii spre vălul palatului (omuşor); la articularea vocalelor *e* şi *i*, pe lângă o anumită deschidere a gurii, este necesară o ridicare a părţii posterioare a limbii spre palatul tare (cerul gurii). Dacă însă unele popoare nu au *ă* şi *î*, ci numai *e* şi *i* (pe lângă alte vocale) (de exemplu italienii), aceasta înseamnă că, la acele popoare, în starea de repaos a organelor articulatorii, partea posterioară a limbii stă în mod normal în faţa palatului tare, iar nu în faţa vălului palatului. Firește, popoarele respective pot pronunţa şi pe *ă* şi *î* " (Ivănescu 1980: 8).

În alt loc, Ivănescu preciza: „Baza articulatorie poate pronunţa sunete care sânt în spiritul ei, dar şi altele, nepotrivite cu ea" (Ivănescu 1984: XXXV). Concepând la fel lucrurile, Philippide atrăgea atenţia, în *Originea românilor*, II, că F. de Saussure, în *Cours de linguistique générale*, predat la universitatea din Geneva, între anii 1906 şi 1911, „confundă baza de articulaţie, care este o cauză pentru care sunetele se schimbă în aceleaş împrejurări la unii oameni într-un fel şi la alţi oameni într-alt fel, cu capacitatea ori incapacitatea de a pronunţa în mod absolut un sunet oarecare. Dacă cineva este capabil ori incapabil în mod absolut de a pronunţa un sunet oarecare, aceasta face parte din baza de articulare, dar nu este baza de articulare însăş, acest lucru se comportă faţă de baza de articulare ca specia faţă de gen, ca particularul faţă de general" (Philippide 1928: 249–250).

Baza psihologică este răspunzătoare de felul de a fi şi de transformările faptelor morfosintactice şi lexicale ale unei limbi. Dacă Philippide includea în psihic toate manifestările spirituale, adică şi intelectul (gândirea şi cunoştinţele), afectul şi voinţa, Ivănescu, în aşa-numita *bază intelectuală* sau *spirituală* (vezi Ivănescu 1984: XXIX şi Ivănescu 1980: 10), distinge două realităţi diferite: a) gândirea, concepută ca sumă de elemente formale şi de conţinut, şi b) psihologia specifică vorbitorului, respectiv grupului etnic (vezi Ivănescu 1980: 4, Ivănescu ms. nr. 44: 33–34)[11]. Mai ales în legătură cu gândirea ca act, implicată în vorbire,

[10] Întreg excursul despre baza de articulaţie şi baza psihologică este reprodus în vol. Philippide 1984: 341–398.

[11] Aici, Ivănescu precizează că, deşi în lucrările sale Philippide a avut în vedere ambele accepţiuni ale bazei psihologice, nu le-a definit riguros şi nu le-a diferenţiat explicit.

Ivănescu remarcă, între altele, că „s-a făcut o greşeală destul de mare când s-au redus toate deosebirile de structură morfologică şi sintactică dintre diversele limbi la deosebiri de psihologie etnică, pierzându-se cu totul din vedere că gândirea umană este relativ aceeaşi pretutindeni. Într-adevăr – precizează autorul –, sensurile sintactice şi morfologice sânt pretutindeni aceleaşi, numai modul lor de exprimare este divers, ele recurgând, în acest scop, fie la topica cuvintelor în frază, fie la terminaţii, fie la cuvinte aparte: prepoziţii, postpoziţii etc. Chiar lipsa unor anumite forme gramaticale, ca articolul, sau a unor anumite conjuncţii subordonatoare nu trebuie interpretată în sensul că popoarele care vorbesc astfel de limbi nu gândesc sensul exprimat prin articol şi sensurile exprimate prin acele conjuncţii. Trebuie să admitem numai că aceste sensuri nu au exprimare lingvistică [...] [vezi şi Ivănescu 1957a, 1957b]. Abia dacă am putea admite o deosebire de la un popor la altul în ce priveşte topica elementelor componente ale judecăţii [...], care, desigur, determină însăşi topica elementelor vorbirii, căci nu ne putem explica altfel ordinea cuvintelor din greacă, latină, germană, rusă etc., faţă de ordinea cuvintelor din română, bască etc., decât ca un reflex al unor fapte de gândire. Noi am conchide, aşadar, că chipul de a gândi este aproximativ acelaşi la toţi oamenii de pe glob, că, deci, baza logică sau spirituală a limbajului omenesc, bineînţeles întru cât este vorba de conceperea raporturilor dintre lucruri, este pretutindeni aproximativ aceeaşi. Dar dacă astfel stau lucrurile, schimbarea bazei logice (sau, mai bine zis, spirituale) a limbii de la o vreme la alta sau de la un popor la altul nu mai poate varia decât în ce priveşte elementele de conţinut, adică cele care au ca expresie cuvintele. Acestea variază însă foarte mult de la o epocă la alta, de la un popor la altul, de la o categorie socială la alta, chiar de la un individ la altul, şi, deci, în această privinţă, baza spirituală este foarte diversă şi foarte schimbătoare. Putem admite că înseşi limbile literare (de cultură) au altă bază spirituală decât graiurile populare, putem admite o bază spirituală deosebită chiar la fiecare individ vorbitor" (Ivănescu ms. nr. 44: 37–39). Spre deosebire de baza de articulaţie care, ţinând de natură, este oarbă şi duce la dezorganizarea sistemului morfosintactic şi al celui lexical, baza psihologică sau spirituală provoacă schimbări care urmăresc îmbunătăţirea, ameliorarea sistemului lingvistic, a expresiei faptelor spirituale (vezi Ivănescu 1984: XXXVIII, XLV şi Ivănescu 1980: 5), bulversate de acţiunea bazei articulatorii: „Schimbările impuse de baza articulatorie a limbii sânt inutile, judecate fiind din punctul de vedere al funcţiei limbii, căci rostul limbilor nu este acela de a se schimba mereu, ci acela de a servi ca mijloc de înţelegere între oameni şi de a încorpora în ele viaţa spirituală a popoarelor" (Ivănescu 1980: 12).

4. Individualitatea concepţiei lingvistice ivănesciene se regăseşte în toate domeniile de cercetare abordate, în care a avut contribuţii teoretice remarcabile. Dacă ar fi să ne referim doar la câteva dintre ele, am reţine faptul că, de pildă, pentru Ivănescu fonetica descriptivă, asemenea foneticii evolutive, face parte din lingvistică (vezi *Problemele şi planul unui tratat de fonetică generală*, 1934, în vol. Ivănescu 1983a: 37), şi nu din ştiinţele naturale, cum îndeobşte se consideră.

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

Cercetări minuțioase în fonetica generală[12] și adoptarea perspectivei vorbitorului, iar nu a specialistului, în analiza realității lingvistice, l-au condus la ideea că sunetul limbii se identifică cu sunetul fizic, cu complexul de vibrații ale aerului, că sunetele limbii au întotdeauna o funcție, fapt care nu ne-ar permite să vorbim de foneme ca despre o realitate distinctă de sunete. Ivănescu admite totuși că știința sunetelor considerate funcțional este altceva decât acustica sunetelor vorbirii și fiziologia articulațiilor, adică decât fonetica; ea este o ramură a lingvisticii care „se distinge net de fiziologia vorbirii și de acustica sunetelor vorbirii, constituind totuși împreună cu acestea știința foneticii și fiziologia vorbirii, singurele ramuri lingvistice care se ocupă de fapte materiale" (*Prefață* la vol. Ivănescu 1983a: 8).

În gramatica descriptivă (sintactică) (vezi Ivănescu 1963–1964), lingvistul ieșean propune o analiză morfosintactică a limbii prin raportare la conținut, adică preponderent la gândire, așa cum se făcuse până pe la 1850 și cum, după 1945, se va încerca nu numai în Europa, ci și în Statele Unite, prin Noam Chomsky. Aici, el descompune propoziția, ca în logică, în *sfera subiectului* și *sfera predicatului* și susține, ca mai târziu generativiștii, că părțile vorbirii (substantivul, adjectivul, numeralul, verbul, adverbul) sunt categorii universale ale limbajului.

Dăruit cu un excepțional simț al istoriei, Ivănescu a fost pasionat toată viața de problemele devenirii limbii române, reușind, în 1980, să publice *Istoria limbii române,* suma contribuțiilor sale din acest domeniu. Este urmărită cu precădere relația de cauzalitate dintre diferiți factori extralingvistici și evoluția limbii. Prezentarea fenomenelor diacronice, delimitate pe epoci, în acord cu viziunea sa teoretică, înlesnește înțelegerea modului în care s-a dezvoltat româna în fiecare etapă în parte. Cu acest prilej, el dă și o nouă explicație procesului de formare a românei, identificat în perioada de mari transformări fonetice cuprinsă între secolele al V-lea și al VII-lea, când se produce adaptarea limbii latine populare din teritoriul carpato-balcanic la organele articulatorii ale traco-dacilor, datorită transformărilor structurii sociale produse în viața dacilor romanizați după părăsirea aureliană. „Factorul determinant nu este cel politic (disoluția autorității romane), așa cum considera A. Meillet, ci cel de ordin economic – precizează Ivănescu. Mai exact, ceea ce declanșează procesul transformării latinei populare în română este trecerea de la o economie de schimb, specifică regimului sclavagist, ce permite circulația mărfurilor și a oamenilor între regiuni, la una regională, tipică regimului feudal, în cadrul căreia se elimină la maximum contactele dintre regiuni. O asemenea structură socială, lipsită de posibilitatea comunicării între zone îndepărtate sau de autoritatea vreunei culturi superioare și, implicit, de a unei norme literare care să mențină coeziunea limbii latine populare, creează condițiile schimbării limbii" (Ivănescu 1980: 25).

Atât Philippide, cât și Ivănescu au aplicat principiul celor două baze la studiul istoriei limbii române și a poporului român, dar din evoluția fonetică, morfosintactică și lexicală au tras concluzii sensibil diferite în legătură cu câteva

[12] Vezi, de pildă, Ivănescu 1938, studiu retipărit în vol. Ivănescu 1983a: 219–320.

probleme esențiale. Rezultatele diferite de ale lui Philippide la care a ajuns Ivănescu în *Istoria limbii române* nu se datorează numai surselor mai bogate și mai variate la care a recurs acesta din urmă, elaborându-și lucrarea după mai bine de o jumătate de veac, ci și unor reevaluări doctrinare. Astfel, pe Ivănescu l-au preocupat și durata de adaptare a unei limbi la o bază articulatorie și la o bază psihică străine (vezi Ivănescu 1940–1941; și în vol. Ivănescu 1983a: 198–218), aspect neglijat de Philippide în cercetarea procesului de formare a limbii române din latină și, în mod deosebit, stabilirea perioadelor favorabile manifestării acestor baze, căci, din punctul lui de vedere, „adaptarea limbii la baza articulatorie și la cea psihică nu se petrece oricând" (Ivănescu 1984: XLI). În *Istoria limbii române*, Ivănescu propune o explicație sociologică, inspirată de Școala franceză, în care structura socială și tipul economic al colectivităților sunt factori determinanți în adaptarea latinei populare la bazele articulatorii ale popoarelor din Imperiu.

Opiniile referitoare la geneză românei au fost extinse și asupra limbilor romanice occidentale, care – după Ivănescu – vor fi suferit un proces similar de formare, ca urmare a trecerii de la economia de schimb din sclavagism la economia naturală din epoca medievală (cea feudală în Apus și cea a obștilor sătești în Răsărit) (vezi Ivănescu 1961, Ivănescu 1965, Ivănescu 1968, Ivănescu 1980: 11). Problemele de lingvistică romanică ce l-au preocupat pe G. Ivănescu au fost legate cu precădere de latina populară. Direcția de rezolvare a acestora își are punctul de plecare în teoriile lui G. Devoto și G. Mohl despre formarea latinei din Latium sub influența umbrilor și oscilor. Interpretarea faptelor de limbă îl conduce la concluzii diferite de ale multor romaniști. Pentru a da un singur exemplu, pe baza terminațiilor de nominativ plural în *-as* și *-os*, Ivănescu susține că declinările I și a II-a nu prezentau o situație unitară pe terenul latinei populare, ci patru arii distincte (vezi Ivănescu 1959) și că neutrul s-a întărit numai în latina apenino-balcanică după căderea consoanelor finale, româna fiind moștenitoarea acestei situații (vezi Ivănescu 1957b)[13].

Teoria ivănesciană a dialectelor literare, dezvoltată în *Problemele capitale ale vechii române literare* (Iași, 1948), este astăzi acceptată de majoritatea lingviștilor români. În concepția lui Ivănescu, factori istorico-sociali au favorizat apariția limbii române literare. Dar limba română scrisă, începând din secolul al XVI-lea până în secolul al XIX-lea, în fiecare provincie (cu excepția Maramureșului, în veacul al XVI-lea), nu era identică cu graiul vorbit de popor, și autorul ajunge la concluzia că existau variante ale limbii literare, pe care le-a numit *dialecte literare*. Acestea erau la origine un grai prelucrat de aristocrație și cler, de sorginte maramureșeană în Moldova și străveche muntenească în Muntenia. După Ivănescu, vechea română literară a avut norme diferite de la o regiune la alta, căci „nu exista la scriitori o conștiință lingvistică unică și identică pe tot teritoriul românesc" (Ivănescu 1980: 567). Constatăm, așadar, că viziunea lui G. Ivănescu despre limba română literară

[13] Luminița Fassel a continuat cercetarea, aducând noi argumente în favoarea ideii susținute de Ivănescu; vezi Fassel 1969.

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

diferea substanțial de concepția lingviștilor bucureșteni (B.P. Hasdeu, Ov. Densusianu, Al. Rosetti și alții, susținută, după 1950 până la apariția, în 1975, a cărții lui Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, de cei mai mulți specialiști români), care vorbeau despre o unificare a românei literare în secolul al XVII-lea sau al XVIII-lea pe baza textelor coresiene sau a *Bibliei* de la București. Lingvistul ieșean distingea următoarele dialecte literare: „1. dialectul rotacizant; 2. dialectul din Ardealul propriu-zis de la nord de Mureș; 3. dialectul muntenesc, scris și în Ardealul de sud; 4. dialectul moldovenesc; 5. dialectul bănățean, scris în Banat și în regiunea Hațegului și a Orăștiei" (*ibidem*: 568). El admite o uniformizare a limbii române literare abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ca un fenomen supradialectal, când intelectualii moldoveni și ardeleni acceptă normele limbii scrise în Muntenia. Până pe la 1830–1860, Ivănescu distinge „un dialect sudic și vestic, care se scria în Oltenia, Muntenia și peste munți, și un dialect moldovenesc" (*ibidem*: 569).

În sfârșit, ca indo-europenist, Ivănescu a studiat aspecte privind limba indo-europeană primitivă, mitologia vedică (a vechilor indieni), limba traco-dacică (pentru care a descoperit câteva etimologii), limba greacă și latină, slava veche (vezi Ivănescu 1967, Ivănescu 1970, Ivănescu 1975).

Am încercat să surprind câteva aspecte esențiale, definitorii, ale viziunii lui G. Ivănescu asupra limbajului, cu abordările, tratările și cu soluțiile diferite, chiar contradictorii față de punctele de vedere curente, acceptate de lumea științifică. Cum constata E. Coșeriu: „Lingvistica actuală prezintă [...] o mare varietate de curente și orientări. Aceasta, în conformitate cu una din particularitățile care îi determină unitatea ideală: focalizarea interesului asupra teoriei și metodologiei [...]. Aceste teorii și metode sunt uneori diferite, alteori chiar radical diferite. Unitatea lingvisticii actuale trebuie interpretată, prin urmare, ca unitate în diversitate; și invers, varietatea sa trebuie interpretată ca manifestare a unui principiu unic (ceea ce nu înseamnă că toate teoriile ar fi în mod egal valabile și acceptabile)" (Coșeriu 2000: 81).

Între doctrinele valabile și acceptabile, dar diferite, adesea radical diferite, se include și aceea a lui G. Ivănescu.

BIBLIOGRAFIE

Coșeriu 2000 = Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, traducere de Eugenia Bojoga, cuvânt-înainte de Mircea Borcilă, Chișinău, Editura ARC.

Fassel 1969 = Luminița Fassel, *Modificări de gen la substantivele din latina perioadei imperiale și medievale*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XX, p. 19-34.

Ivănescu 1938 = G. Ivănescu, *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", V, p. 55–139.

Ivănescu 1940–1941 = G. Ivănescu, *Noțiunea de română primitivă* (*Urrumänisch*), în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", VII–VIII, p. 181–188.

Ivănescu 1957a = G. Ivănescu, *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indoeuropéennes*, în *Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIII-e Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957*, București, p. 23–61.

Ivănescu 1957b = G. Ivănescu, *Soarta neutrului latin clasic în latina populară și în limbile romanice*, în „Studii și cercetări lingvistice", VIII, p. 299–313.

Ivănescu 1959 = G. Ivănescu, *Les formes du nominatif et de l'accusatif pluriels des I-re et II-e déclination en latin vulgaire*, în *Recueil d'études romanes publieés à l'ocasion du IX-e Congrés international de linguistique romane à Lisbonne du 31 mars au 3 avril 1959*, București, p. 125–133 (și în extras).

Ivănescu 1961 = G. Ivănescu, *O nouă teorie despre formarea limbilor romanice și despre cauza schimbărilor fonetice*, în „Revista de filologie romanică și germanică", V, nr. 2, p. 361–373.

Ivănescu 1963–1964 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, în „Analele Universității din Timișoara", Seria Științe Filologice, I, 1963, p. 259–267; II, 1964, p. 193–219 (și în extras).

Ivănescu 1965 = G. Ivănescu, *La formation des langues romanes occidentales*, în *Actas del XI Congreso internacional de lingüistica y filologia romanicas*, Madrid, p. 303–310 (și în extras, Madrid, 1968).

Ivănescu 1967 = G. Ivănescu, *La formation du panthéon védique*, în „Studia et Acta Orientalia", București, V–VI, p. 77–91 (și în extras).

Ivănescu 1968 = G. Ivănescu, *Le problème des tendances phonétique romanes*, în *Al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, I, București, p. 409–417.

Ivănescu 1969 = G. Ivănescu, *Les lois fondamentales de l'évolution linguistique*, în *Actes du X-e Congrés international des linguistes*, București, p. 247–251.

Ivănescu 1970 = G. Ivănescu, *Vérité et erreur dans la recherche des dialectes proto-indoeuropéens*, în „Philologica", I, p. 9–35 (și în extras).

Ivănescu 1972 = G. Ivănescu, *Storia delle parlate popolare e storia delle lingue letterarie*, în „Philologica", II, p. 5–25.

Ivănescu 1975 = G. Ivănescu, *Sur le vocabulaire pastoral du grec et du latin*, în *Actes du XII-e Conférence internationale du comité „Eirene"*, București, p. 159–167 (și în extras).

Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.

Ivănescu 1983a = G. Ivănescu, *Lingvistică generală și românească*, ediție, note și indice de Vasile Șerban și Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Facla.

Ivănescu 1983b = G. Ivănescu, *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor. Răspunsul profesorului G. Ivănescu*, Centrul de multiplicare al Universității din Iași.

Ivănescu 1984 = G. Ivănescu, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, studiu introductiv la vol. Philippide 1984.

Ivănescu 2004 = G. Ivănescu, *Curs de sintaxa limbii române moderne*, editat, adnotat și prefațat de Oana Popârda, Iași, Editura Junimea.

Ivănescu ms. nr. 34/1 = G. Ivănescu, *Natura și cauza schimbărilor fonetice* (a. 1937–1938), manuscrisul nr. 34, dosarul 1, Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române, Fondul „G. Ivănescu".

Ivănescu ms. nr. 44 = G. Ivănescu, *Viața și opera lui Alexandru Philippide*, manuscrisul nr. 44, Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române, Fondul „G. Ivănescu".

Ivănescu ms. nr. 60 = G. Ivănescu, *Naturalism și idealism în lingvistică* (a. 1939), manuscrisul nr. 60, Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române, Fondul „G. Ivănescu".

Pamfil 2007 = Carmen-Gabriela Pamfil, *G. Ivănescu și A. Philippide – creatori ai unei doctrine lingvistice românești*, în „Analele Universității «Ștefan cel Mare» Suceava", A. Lingvistică, tomul XIII, nr. 2, p. 26–37.

Pamfil 2008 = Carmen-Gabriela Pamfil, *Alexandru Philippide*, București, Editura Litera Internațional.

Philippide 1928 = Alexandru Philippide, *Originea românilor*, II, Iași.

Philippide 1984 = Alexandru Philippide, *Opere alese*, *Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, București, Editura Academiei.

Simenschy, Ivănescu 1981 = Th. Simenschy, G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)

THE LINGUISTIC UNDERSTANDING OF G. IVĂNESCU

ABSTRACT

The article exposes the essential aspects of G. Ivănescu's linguistic doctrine, which give it distinctiveness in the scientific world. Out of his original ideas, two major linguistic problems have been brought forward, which most of his contributions are based upon; the former refers to the dualist nature (physical and spiritual) of language and, hence, its dichotomic treatment (spoken – written); the latter pertains to the nature and causes of linguistic changes, especially the phonetic ones.

The article analyses the concepts *basis of articulation* and *psychological* (or *spiritual*) *basis*, that are distinctive to the linguistic thought of the two leading representatives of the Linguistic School of Iassy: A. Philippide and G. Ivănescu.

Keywords: *basis of articulation*, *psychological basis*, *linguistic change*, *language is nature and spirit*, *written dialect*.

OMNIPREZENȚA SEMNIFICAȚIEI ÎN CONCEPȚIA LINGVISTICĂ A LUI G. IVĂNESCU

OANA POPÂRDA*

Plecând de la ideea omniprezenței semnificației, G. Ivănescu concepe studiul lingvistic în mod extensiv, până la a face din acesta o adevărată teorie a cunoașterii; el anticipă, sub acest aspect, ceea ce A.-J. Greimas preciza, în lucrarea sa *Sémantique structurale*: „La sémantique ne peut que se confondre avec la théorie de la connaissance et chercher soit à la supplanter, soit à se soumettre à une certaine epistémologie" (Greimas 1966: 32). Semantica, abordată global, își găsește locul ca știință a formelor; reorganizarea propusă se întâlnește, ca obiectiv, cu efortul lui O. Ducrot de a recupera combinatoria hjelmsleviană pe terenul pragmaticii-semanticii integrate.

În *Syntaxe, sémantique, pragmatique*, concepția lui G. Ivănescu evoluează, ca și la Ducrot, către o anume prioritate a semanticii: „[...] o structură de sens, fondată pe relațiile din planul ontic, care dă naștere unei structuri sintactice a expresiei, a vorbirii" (Ivănescu 1986: 5). Aceasta după ce, în *Cursul de sintaxă a limbii române moderne*, autorul reconsiderase, valorificând concepția filologului Reising, domeniile respective ale sintaxei, semanticii și lexicologiei:

– sintaxa include morfologia (concepție validată de „morfosintaxa" ulterioară);

– sintaxa comportă, în afara morfologiei, o semasiologie sau semantică, contrariul sintaxei nefiind morfologia, ci lexicologia, contrariul morfologiei nefiind sintaxa, ci semantica.

Caracterul „polisistematic" al limbii îl conduce pe G. Ivănescu la o *rearanjare a gramaticii* – aceasta fiind asimilată cu lingvistica în general: „Dat fiind că obiectul gramaticii este limba, o activitate umană foarte complicată, în cadrul căreia factorii cei mai diferiți acționează împreună, ca un întreg într-o dependență reciprocă și în care, în fond, totul depinde de tot, pe această a treia cale, adică a împărțirii gramaticii nu în trei secțiuni, ci în mai multe, se poate ajunge la un sistem capabil să satisfacă aproximativ natura obiectului" (*ibidem*: 23).

Spre deosebire de Saussure, autorul concepe semnul – încă din *Cursul de sintaxă* – ca pe un obiect care este în locul altuia, pe care îl reprezintă (*in*

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași, bd. Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LIII, 2013, București, p. 299–302

BDD-A1181 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:07:33 UTC)